

Kunstutdanning for mennesker med utviklingshemning

Bakgrunnen for kunstutdanningsprosjektet

En arbeidsgruppe tilknyttet Høyskolen i Harstad har studert kunstutdanningstilbud på høyere nivå for mennesker med utviklingshemning, slik utdanningstilbudet er etablert i blant annet Sverige og Danmark. Arbeidsgruppen har vurdert en del aktuelt forskningsmateriale som berører utviklingshemmede, læring og kreativitet. Arbeidet var støttet av Utdannings- og forskningsdepartementet og Høyskolen i Harstad og resulterte i en rapport: «Kunstutdanning for mennesker med utviklingshemning», Floer og Skudal, HiH 2003/03, se sist i artikkelen for oversikt over arbeidsgruppens medlemmer.

Den foreliggende prosjektrapporten beskriver en del forskningsmaterialet og erfaringer fra ulike kunstskoler for mennesker med utviklingshemning. Mye tyder på at kunstneriske evner og anlegg har et like stort utviklingspotensiale hos utviklingshemmede som hos andre. Hensikten med rapporten er å bidra til at det organiseres et utviklingsstudium for mennesker med utviklingshemning med spesielle kreative evner i Norge, ut fra individuell vurdering. Skolen må både stille alternative og utradisjonelle krav til forkunnskaper og organisere undervisningen på en praktisk måte. Det er et ønske at individuelle muligheter skal få gode vekstvilkår slik at iboende evner utvikles.

Den kreative læringsprosess

Vårt kjennskap til kunst laget av mennesker med utviklingshemning har lært oss at denne kunsten ikke kan settes «i bås». Det er en personlig kunst som verken er sammenlignbar med barnekunst, Art Brut, naivisme eller andre marginale kunstretninger som det ofte sammenlignes med. Kunst laget av mennesker med utviklingshemning må betraktes befridd fra slike merkelapper, på linje med annen kunst. Mennesker med lærevansker har sitt hovedhandikap i forhold til den kognitive bevissthet og neocortex. Vi vil her vise til nyere hjerneforskning som knytter de kreative læringsprosessene til det limbiske system og den emosjonelle bevissthet.

De kreative prosesser er knyttet til hjernens emosjonelle system, der hvor følelser-

En av kunstnerne som er representert på Trastad Galleri er Svein Fløan fra Steinkjer. (Gjengitt – med tillatelse – fra Trastad Galleris katalog «Uten hemning»).

livet er lokalisert. «Creative self-expression is outward manifestation in an art of what one feels internally. The expression may find its outlet in painting, sculpture, music, dance, poetry, or in many other forms, It may be in-

spired by what one sees or experiences in the environment or a transformation of it; or, it may be a reaction to inner moods, feelings or sensations.» (Kats og Kats 90)

Psykolog Karl Jacobsen fokuserer på ny viten om relasjonen mellom kognitiv og emosjonelle prosesser: «Denne nye viten om forholdet mellom kognitive og emosjonelle prosesser kan være med på å danne en forståelse for hvordan personer kan gjøre seg forstått og uttrykke sine behov med minimal involvering av korteks.» og sier videre: «Funnene åpner opp for at emosjonelle opplevelser, emosjonell atferd og emosjonell hukommelse kan være mer uavhengig av kognisjon og kortal prosessering enn vi tidligere har antatt.» (Norsk Psykologforening nr 35 1998)

Hjerneforskeren Matti Bergstrøm definerer det limbiske system som «hjernens nevrofysiologiske Jeg», og sier: «Det vi har med at gjøre, er altså, at der i Jeg's kompleks, ikke-lineære verden oppstår viden og psykisk innhold, der er helt nye og som desuden er opstået på en uforutsigelig måte. Vi har ikke afledet disse på logisk vis eller gjennom vore sanseobservasjoner. Sådanne kundskaber oppstår på en «kreativ måte», vi har altså her at gjøre med Jeg's skabende evne.» (Bergstrøm98)

Tina Skudal har vært leder for Trastad Samlinger siden 1996. 26.000 formingsgjensander som var laget gjennom institusjonstiden på Trastad Gård er registrert. Det er i dag verdens største samling av kunst- og formingsgjensander laget av utviklingshemmede. Trastad Galleri ble offisielt åpnet av HKH prinsesse Märtha Louise i november 2000.

Zimmermann er hjerneforsker ved Odense Universitet. Han er åpen for at der kan være evner eller områder i hjernen til utviklingshemmede som ikke er utviklingshemmet eller påvirket av hemning. Man har bare ikke undersøkt dette eller prøvd å stimulere til kreative oppgaver.

«Man skal bare finne du af, jeman OK hva er det for dele, der med fordel for person kan bruges og skal stimuleres. For det er også det du så ser, at når den bliver brugt og når den bliver stimulert, så vil de del, som kan blomstre, de vil blomstre. Det er jo egentlig det man ser, ikk?» (Weile i North-informasjon nr. 265, 1998)

Disse forskerne peker på det store læringspotensialet på det kreative området og at mennesker med utviklingshemming har muligheter til å skape kvalitativ god kunst.

Kunstfaglige tilbud til mennesker med utviklingshemming

I tillegg til de omtalte organiserte kunstfaglige tilbud i som finnes i Norge er det flere mennesker med utviklingshemming som på egenhånd, i fritiden sin arbeider med kunst. Flere av dem er svært aktive og har ofte arbeidet i mange år med å utvikle sitt formspråk. De kan simpelthen ikke «la være» å male, tegne eller veve. 2002 ble det utgitt en kunstkatalog som viser arbeider fra tolv ulike kunstnere med utviklingshemming fra hele landet, som mer på tross av det manglende utdanningsstilbudet likevel har klart å utviklet et eget billedspråk.

I vår naboland Sverige og Danmark er det de siste årene etablert flere utdannings-tilbud. I Stockholm finnes blant annet kunstskolen *Linnea* som tilbyr en 3-årig postgymnasial utdanning til elever med lett utviklingshemming. *Lille Frans* og *Inuti* er kunstneriske arbeidsplasser (verksteder) opprettet som dagsenter. Også i Danmark er det flere tilbud som *Prospekt Art* i Odense og *Kunstskolen for voksne utviklingshemmede i København*. I Danmark er det også en landsomfattende forening for kunstskoler for utviklingshemmede som i 2002 hadde 35 institusjoner som medlemmer. Foreningens formål er å arbeide for utviklingshemmedes rett til, og mulighet for å på likeverdige vilkår å kunne uttrykke seg kunstnerisk. «handicappet heldigvis ikke kreativiteten» Foreningen har også som mål å drive et utstrakt internasjonalt samarbeid. Det finnes mange internasjonale nettverk, som eksempelvis: «International Network of Art Diffé'rentie», Belgia eller Very Special Art

(VSA) med hovedsete i Washington DC. Gjennom nettverkene arrangeres det årlig store internasjonale utstillinger. Norge er ikke representert i nettverk eller på utstillingene. Det er fristende å påpeke at siden «Trastadkunsten» på 60-tallet har det skjedd svært lite i Norge.

«Når jeg skaper – skapes jeg»

Dette sitatet fra Jon Roar Bjørkvolds bok «skilpaddens sang», henspeler på at arbeid med kunst og kreativitet fremmer personlig vekst og utvikling. Kunstfagene appellerer både til tanken og følelsene. Når vi tilrettelegger for at den enkelte skal få bruke og utvikle sitt potensiale for kreativ utfoldelse, gir vi derfor den enkelte tilgang til et eget liv med egen stemme. Gjennom kunstfagene stimuleres selvstendighet, entusiasme og kommunikasjon. Kunstfag kan dermed skape grobunn for et positivt selv-bilde og slik danne grunnlag for allsidig læring som stimulerer hele mennesket. I tillegg gis utviklingshemmede mulighet til å få en sosialt verdsatt rolle og sette spor etter seg. Om det sistnevnte sier Bjørkvold

at: «Hvert enkelt uttrykk, om enn aldri så lite, er med på å gi verden særpreg, dynamikk og liv.»

Peter Eichen sier i boken «Billedspråk – om utviklingshemmede og billedmediet»; «Samspillet mellom de billedmessige og det verbale språk kan uttrykke det klareste budskap. Kommunikasjonsmæssig vil man således

ikke få meget du af blot at betrakte de færdige billeder. Likeledes er det min opfattelse, at eleverne ikke uden det billedmæssige medie som disposisjon ville være i stand til at uttrykke så komplekse og strukturrede historier og fortællinger, som tilfældet er her. Hvor vi andre som regel har let ved at disponere et længere verbalt forløp, har de udviklingshemmede ved hjælp af billedmediet fået bedre muligheder for det samme.»

Katz og Katz har laget en «oppskriftsbok» om etablering av kunstsentra. De konkretiserer i sin bok: «Establishing the creative art center for people with disability» sine mål:

Artistic development – Integration of the personality through creative experiences in the visual arts – Enhancement of self-image and self-esteem – Strengthening of ability to make decisions for oneself – expression of inner feelings and moods – improvement of communication skills. (Karz and Katz 1990)

De to mest grunnleggende målsettinger for alle kunstfaglige tilbud er følgende;

Ett av Ole Willy Foldnes' bilder i Trastad Galleri. Foldnes er fra Sotra ved Bergen. (Gjengitt – med tillatelse – fra Trastad Galleris katalog «Uten hemning»).

Personlig vekst og økte kommunikasjonsmuligheter.

Utfordringer

Rapporten påpeker at Norge er blitt liggende langt etter med hensyn til tilbud for mennesker med utviklingshemming på det kunstfaglige området. Det er to veier å gå for å bedre tilbudet. Den ene er utdanningsveien. Den andre er etablering av kunstneriske arbeidsplasser. Felles for begge løsningene er verkstedet som det sentrale rom. Det er her den kreative læringsprosessen kommer til uttrykk. Den ene veien utelukker ikke den andre. Det overordnede mål er derfor at det tilrettelegges og skapes tilbud i Norge. I denne sammenheng oppfordres de etablerte kunstskoler og akademier til «å åpne opp» for utviklingshemmede studenter og gi dem et tilbud.

Prosjektgruppa utfordrer vårt høyere utdanningssystem med å foreslå at det etableres et pilotprosjekt på høyere nivå som en «primus motor» – et eksempel som kan inspirere andre til å utvikle og satse på kunstfaglige tilbud til mennesker med utviklingshemming. Historien fra andre land og Norge viser at det har det har alltid vært «ildsjeler» som har tatt initiativ, og som dermed har vist vei. I et inkluderende brukerperspektiv vektlegger at det er den enkelte som selv skal få velge om de vil delta i et tilrettelagt undervisningstilbud eller ikke.

Prosjektgruppen bestod av Eli Bertelsen (Høgskolen i Harstad), Kristian Floer (Høgskolen i Harstad), Harry Kvalvik (tidligere Utdanningsdirektør i Troms), Eli Lidal (Norsk forbund for utviklingshemmede) og Tina M. Skudal (Trastad Samlingen)

„ De kan simpelthen ikke «la være» å male, tegne eller veve.